

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ В УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Шевченко Н. Ф.

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-5297-6588
shevchenkonf.20@gmail.com*

Горбань Г. О.

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7925-8754
ggalina.ua@gmail.com*

Ключові слова: *креативність,
креативний потенціал,
дивергентність мислення,
мотивація досягнення,
готовність до ризику,
підлітковий вік, підлітки.*

Стаття присвячена аналізу результатів емпіричного дослідження особливостей розвитку креативності в учнів підліткового віку в умовах дистанційного навчання. Креативність визначено як цілісне системне утворення, структурні компоненти якого визначають творчий характер діяльності людини, яке виявляється й розвивається в процесі самої діяльності через психологічні механізми. Представлено трикомпонентну структуру креативності особистості підліткового віку: когнітивно-дивергентний (рухливість, оригінальність мислення; асоціативність; інтуїтивна здібність; здатність до перетворення, винахідливість; творча уява), мотиваційний (мотивацією на успіх і творчість, саморозвиток) та емоційно-вольовий (готовність до ризику, допитливість, уява, складність (орієнтація на пізнання складних явищ) компоненти. Встановлено, що в підлітків переважає середній рівень розвитку креативності: в досліджуваних є креативний потенціал, який не завжди проявляється, що виявляється у ригідності та стандартному рішенню проблем. Оцінка розвитку когнітивно-дивергентного компонента виявила, що в досліджуваних переважає середній рівень розвитку невербальної креативності, пасивність до висування ідей, конформність, здатність уникати очевидних відповідей. В ході дослідження мотиваційного компонента в підлітків зафіксовано переважання мотивації уникнення невдач. Діагностика емоційно-вольового компонента показала недостатній рівень розвитку уяви та складності мислення, розвинену допитливість та схильність до ризику. Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити систему взаємозв'язків та підтвердити припущення про те, що структура креативності підлітків включає когнітивно-дивергентний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти, і в умовах дистанційного навчання розвинена недостатньо.

FEATURES OF THE CREATIVITY DEVELOPMENT IN TEENAGE STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

Shevchenko N. F.

*Dr. Sc. in Psychology, Professor,
Head of the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5297-6588
shevchenkonf.20@gmail.com*

Horban G. O.

*Dr. Sc. in Psychology, Associate Professor,
Professor at the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7925-8754
ggalina.ua@gmail.com*

Key words: *creativity, creative potential, divergent thinking, achievement motivation, readiness to take risks, adolescence, adolescents.*

The article is devoted to the analysis of the results of an empirical study of the creativity development in teenage students in the conditions of distance education. Creativity has been defined as a holistic system formation, the structural components of which determine the creative character of a person's activity, which is revealed and develops in the process of the activity itself through psychological mechanisms. A three-component structure of creativity of the adolescent personality has been presented: cognitive-and-divergent (mobility, originality of thinking; associativeness; intuitive ability; ability to transform, ingenuity; creative imagination), motivational (motivation for success and creativity, self-development) and emotional-and-volitional (readiness to take risks), inquisitiveness, imagination, complexity (orientation to the knowledge of complex phenomena) components. It has been established that teenagers have an average level of creativity development: they have creative potential, which is not always manifested and characterises by rigidity and standard problem solving. The assessment of the development of cognitive-and-divergent component has revealed the average level of non-verbal creativity development, passivity of the ideas presentation, conformity, the ability to avoid obvious answers. During the study of the motivational component, the predominance of the motivation to avoid failure has been revealed in respondents. The diagnosis of the emotional-and-volitional component has shown an insufficient level of development of imagination and complexities of thinking, developed curiosity and propensity to take risks. The conducted correlational analysis made it possible to establish a system of interrelationships and confirm the assumption that the structure of creativity of adolescents includes cognitive-and-divergent, motivational and emotional-and-volitional components.

Постановка проблеми. Динамічні процеси, які відбуваються в економічному і політичному житті суспільства, актуалізують потребу в новому типі особистості, здатної самостійно приймати

рішення, усвідомлено здійснювати свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин, швидко адаптуватися до мінливих умов, долати стереотипи, виробляти нові, часто несподівані ідеї, ори-

гінальні підходи до вирішення проблем і нестандартні способи їх втілення. Зростає значущість психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на вивчення сутності креативності та творчого потенціалу особистості, визначення можливостей і педагогічних умов його розвитку. За цих умов одним з головних завдань стає виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві.

Підлітковий вік, який характеризується істотними змінами на фізіологічному, психічному, інтелектуальному рівнях, є сензитивним для розвитку креативності. Водночас перехід на дистанційну форму навчання як пріоритетний спосіб організації освітнього процесу в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 і воєнного стану в Україні може ускладнювати процес розвитку креативності учнів.

Комплексність, теоретична і практична значущість проблеми розвитку креативності особистості визначили широту та інтенсивність її дослідження у педагогіці та психології. Науковим підґрунтям для розгляду означеної проблеми є праці зарубіжних та вітчизняних науковців. Значну цінність мають праці Дж. Гілфорда (особливості креативних здібностей та дивергентного мислення особистості) [9]; В. Моляки (структура творчого потенціалу) [3]; Є. Лебединського (психологічні особливості розвитку творчого потенціалу особистості школяра в умовах рекреації) [2]; М. Саврасова (емоційно-мотиваційні складові креативності особистості) [6]; О. Саннікової (вивчення комунікативної креативності) [7] та ін.

Розглянуті наукові дослідження створюють міцне підґрунтя в психологічному та педагогічному аспектах. Проте подальша проекція аналізованого явища на освітній процес у школі не задовольняє наявний попит на розвиток креативності особистості підлітка, його здатності до самовираження в умовах дистанційного навчання.

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження особливостей розвитку креативності в учнів підліткового віку в умовах дистанційного навчання.

Результати дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виходячи з умов сьогодення, дистанційне навчання є порівняно новим необхідним способом організації освітнього процесу, спрямованого на забезпечення здобуття освіти віддалено. Це навчання реалізується спеціальною методикою розробки навчальних матеріалів і форм викладання, із застосуванням електронних та інших комунікаційних технологій. Зміни, які відбуваються в процесі роботи за комп'ютером, належать до пізнавальних і емоційно-мотиваційних процесів, впливають на особис-

тісні та індивідуальні особливості учнів. Науковці [1; 4] вказують на необхідність пошуку таких дистанційних видів роботи учнів, виконання яких спрямовано на розвиток їхнього інтелектуального та творчого потенціалу.

В сучасній психології поняття «креативність» трактується як багатомірне та багатаспектне поняття. В широкому контексті це самостійний феномен, що являє собою єдину цілісну систему й функціонує в усіх сферах життєдіяльності людини як креативний процес, креативний продукт – результат творчого процесу і властивості (якості) особистості креативного типу. У вузькому контексті креативність розглядається як загальна універсальна здатність до творчості, яка тією чи іншою мірою властива кожній особистості [3; 6; 8; 9]. Розглянувши різні підходи щодо розуміння поняття креативності, ми розглядаємо креативність як цілісне системне утворення, структурні компоненти якого визначають творчий характер діяльності людини, яке виявляється й розвивається в процесі самої діяльності через психологічні механізми.

Специфіка соціальної ситуації розвитку особистості в підлітковому віці показує, що цей віковий період є сензитивним для розвитку креативності та творчого потенціалу. Саме в цьому віковому періоді всі сторони психіки активно розвиваються і перебувають, що проявляється в розвитку самосвідомості і самопізнанні, самоствердженні, виникненні рефлексії, усвідомленні своїх мотивів. Саме в цьому віці з'являється почуття дорослості, яке породжує потреби в нових засобах самовираження [2; 5].

Аналіз основних підходів до визначення структури креативності [3; 7–10] дав можливість виокремити низку властивостей, які об'єднують всі існуючі структурні моделі та характеризуються як базові компоненти. Виходячи з цього та враховуючи соціальну ситуацію розвитку особистості в підлітковому віці, до структури креативності віднесено: когнітивно-дивергентний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти креативності особистості підлітка. Кожний компонент характеризується певними показниками. Так, показниками когнітивно-дивергентного компоненту є рухливість, оригінальність мислення; асоціативність; інтуїтивна здібність; здатність до перетворення, винахідливість; творча уява. Мотиваційний компонент характеризується мотивацією на успіх і творчість, саморозвиток. Емоційно-вольовий компонент має такі показники як готовність до ризику, допитливість, уява, складність (орієнтація на пізнання складних явищ).

Емпіричне дослідження проводилося на базі гімназій Комунарського району міста Запоріжжя. Дослідницька вибірка формувалась шляхом рандомізації. Вибірку склали учні 7–8 класів

(70 хлопців; 74 дівчат) віком 13–14 років; загальна кількість респондентів – 144 осіб.

В основу дослідження покладено *припущення* про те, що креативність підлітків, як структурно складне особистісне утворення, визначається гармонійним розвитком когнітивно-дивергентного, мотиваційного та емоційно-вольового компонентів, і в умовах дистанційного навчання розвинена недостатньо.

Психодіагностичний інструментарій склали такі методики: «Опитувальник для визначення рівня креативності» (авт. Є. Ільїн); «Діагностика невербальної креативності» (авт. П. Торренс, адапт. А. Вороніна); «Мотивація досягнення» (авт. А. Мехрабіан, модиф. М. Магомед-Емінова); «Діагностика особистісної креативності» (авт. О. Тунік). *Математико-статистичні методи* обробки експериментальних даних здійснювалось на базі пакету статистичних програм IBM SPSS-20 (описова статистика, відсотковий розподіл даних, кореляційний аналіз за К. Пірсоном).

Перейдемо до аналізу результатів дослідження. З метою визначення загального рівня креативності підлітків ми використали методику Є. Ільїна. Згідно з отриманими даними, в підлітків переважає середній рівень розвитку креативності (66,67% досліджуваних; $M=8,77$ балів). Це означає, що креативний потенціал досліджуваних є досить розвиненим, але не завжди проявляється, оскільки цьому перешкоджають певні особливості особистості. Підхід до вирішення проблем в таких осіб може характеризуватися ригідністю, стандартністю рішень, опорою на минулі рішення подібних проблем.

Для 25% респондентів характерний високий рівень розвитку креативності ($M=10,21$ балів). Такі особи можуть вважатися висококреативними, вони також мають здатність спонукати до креативності інших. Для підлітків характерний креативний підхід до рішення проблем, вони здатні скористатися кожним зручним випадком для того, щоб створити дух підприємливості та проблематизувати середовище довкола себе.

В 12,5% досліджуваних виявлено низький рівень креативності ($M=1,44$ балів). Креативний потенціал таких осіб може пригнічуватися деякими почуттями щодо себе. Окрім цього, креативний потенціал може бути прихованим та стриманим особисто, чи підходом до вирішення проблем, чи оточенням.

Розглянемо особливості розвитку когнітивно-дивергентного компоненту. За допомогою методики П. Торренса (адапт. А. Вороніна) було досліджено невербальну креативність підлітків. Аналіз отриманих результатів показав, що досліджувані підлітки виявили рівень розвитку невербальної креативності за всіма п'ятьма рівнями

(низьким, нижчим за середній, середнім, вищим за середній, високим).

Зафіксовано, що за вибіркою респондентів переважає середній (41,67%) рівень розвитку невербальної креативності. Цей показник свідчить, що для значної кількості досліджуваних підлітків характерна схильність до стереотипного вирішення завдань та частковий прояв здатності продукувати нестандартні ідеї.

Рівень нижчий за середній характерний для 29,17% респондентів. Подібні результати можуть свідчити про пасивність підлітків до висування нових ідей та домінування стереотипності у способах вирішення проблем.

Вищий за середній та високий рівні невербальної креативності виявлено в 16,67% та 4,17% досліджуваних відповідно. Такі досліджувані прагнуть до розв'язання нестандартних завдань, виявляють відмову від стереотипних підходів до вирішення проблем. Вони демонструють готовність продукувати нові ідеї і пропозиції.

Низький рівень зафіксовано у 8,33% респондентів. Це може вказувати на слабку здатність досліджуваних підлітків до перетворення та вміння відійти від стереотипів.

Таким чином, в респондентів переважає середній рівень розвитку невербальної креативності. Це свідчить як про наявність здатності, так і про пасивність щодо висування ідей, які би відрізнялися від очевидних, банальних або твердо встановлених. В цілому досліджувана вибірка характеризується конформністю, середньою інтелектуальною активністю та здатністю уникати легких, очевидних та нецікавих відповідей.

Задля виявлення загальної картини взаємозв'язку структурних компонентів креативності підлітків було здійснено кореляційний аналіз за Карлом Пірсоном (r).

Виявлення системи взаємозв'язків дає змогу перевірити припущення про те, що структура креативності підлітків містить когнітивно-дивергентний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти. В ході статистичного аналізу даних нами були розраховані коефіцієнти кореляції між показниками структурних компонентів креативності та загальним рівнем креативності (за методикою Є. Ільїна).

Відповідно до отриманих даних змінна «Невербальна креативність» (оригінальність) має позитивний кореляційний зв'язок зі змінною «Високий рівень розвитку креативності» ($r=0,431$; $p\leq 0,01$). Це підтверджує гіпотезу про наявність когнітивно-дивергентного компонента в структурі креативності підлітків.

Перейдемо до оцінки розвиненості мотиваційного компоненту креативності. Досліджуючи мотиваційний компонент, ми звернулися до

поглядів вчених стосовно мотивації досягнення, яка спрямована на кінцевий результат діяльності і мету, яку людина ставить перед собою. Мотивація досягнення поєднує в собі кілька видів: внутрішня, зовнішня, на успіх і запобігання невдач. Два останні види – на успіх і на уникнення невдач – є дуже важливими, оскільки значною мірою впливають на спрямованість особистості та її поведінку в суспільстві.

Згідно з отриманими даними в респондентів домінуючою є мотивація уникнення невдач (50%). Мотивація запобігання невдач пов'язана з потребою людини уникнути осудження, покарання, невдачі, нервового зриву тощо. В основі цієї мотивації знаходиться ідея уникнення й ідея негативних очікувань. Ще на початку справи людина заздалегідь прораховує можливу невдачу, розмірковує про шляхи уникнення цієї гіпотетичної невдачі. Така мотивація може поєднуватися з відповідальним ставленням до справи, завдання [8].

В 20,83% досліджуваних підлітків переважає мотивація досягнення успіху. Для осіб з вираженою мотивацією досягнення успіху характерно прагнення докладати зусилля і досягати кращих результатів у значущій діяльності (зокрема, в навчальній), віра в те, що вони здатні досягнути бажаного, подолати труднощі. Діючі мотиви досягнення мобілізують внутрішні сили для успішної роботи, забезпечують включення до активного процесу і стають здобутком особистості, стійкою її якістю.

До середнього – невизначеного – рівня мотивації досягнення відносяться респонденти (29,17%) з незначною перевагою одного з мотивів або їх рівнозначністю. Такі підлітки можуть орієнтуватися на досягнення певних конкретних цілей, але, водночас, можуть проявляти пасивність щодо реалізації запланованого. В таких осіб прагнення до успіху зазвичай ситуативне, зумовлене короткочасною зацікавленістю у певній діяльності.

Таким чином, результати дослідження засвідчили перевагу в підлітків мотивації уникнення невдач. Отримані дані можуть бути пояснені посиленням сумнівів, зростанням напруження в результаті вирішення задач, які постають перед підлітками в навчальній діяльності та соціальної взаємодії. Слід відзначити, що мотивація до активної пізнавальної діяльності, творчості, спрямованість на самореалізацію, пізнавальна потреба, спрямованість на досягнення мети та прагнення до успіху – є важливими складовими креативності (І. Драч).

Проведений кореляційний аналіз за К. Пірсоном зафіксував наявність позитивного зв'язку між змінними «Мотивація досягнення успіху» та «Високий рівень розвитку креативності» ($r=0,245$; $p \leq 0,01$). Виявлений позитивний кореляційний

зв'язок підтверджує припущення про наявність мотиваційного компонента в структурі креативності підлітків.

Особливості розвитку емоційно-вольового компонента було досліджено за допомогою методики О. Тунік. Вивчалися такі параметри: допитливість, уява, складність (орієнтація на пізнання складних явищ) та схильність до ризику.

Розглянемо показники за шкалою «допитливість». Показників в діапазоні низького та нижчого за середній рівні не було виявлено. Це означає, що в досліджуваній вибірці не зафіксовано осіб, в яких відсутнє прагнення пізнати невідоме та спробувати свої сили в розв'язанні незнайомої проблеми.

Досить в значній частині вибірки зафіксовано показники за підвищеним (33,33%) та високим (20,84%) рівнями допитливості. Зазвичай таким особам властиві пошук нових шляхів розв'язання завдань, прагнення до пізнання нового, зацікавленість у творчому підході до будь-якої діяльності.

Водночас для переважної частини підлітків (45,83%) характерний середній рівень розвитку допитливості, що вказує на поверховий інтерес до невідомого, ситуативне прагнення до пошуку нових підходів вирішення завдання або проблеми.

За діагностикою рівня розвитку уяви підлітків отримано дещо інші показники. Так, числові дані в діапазоні низького рівня зафіксовано у 4,17% досліджуваних, що вказує на вузькість та бідність фантазій.

Числові дані в межах нижчого за середній рівень зафіксовано в значній частині вибірки – 20,83%. Це може вказувати на те, що у досліджуваних підлітків переважає відтворююча уява, якій властиві стереотипність та відсутність індивідуальної своєрідності, що перешкоджають створенню нових образів.

Переважає кількість підлітків мають результати за середнім рівнем розвитку уяви (54,17%), що ймовірно вказує на перевагу репродуктивної уяви, часткове прагнення до перетворювальної, тобто творчої, діяльності.

Числові показники за підвищеним рівнем розвитку уяви виявлено у 16,67% досліджуваних. Таким особам властиве поєднання творчої і репродуктивної уяви в розробці чогось нового та оновленні способів діяльності.

Незначна кількість показників в діапазоні високого рівня розвитку уяви виявлено в 4,17% досліджуваних. Це вказує на широту, динамічність і яскравість їх уяви, яка значною мірою сприяє створенню нових образів і оригінальних ідей.

Показник складності мислення характеризує вміння суб'єкта ставити перед собою складні завдання, проявляти наполегливість і самостійність у досягненні мети, знаходити складні шляхи

вирішення проблем. Низький рівень розвитку цієї змінної зафіксовано у 8,33% вибірки. Зазвичай такі особи не схильні ставити складні завдання, вони намагаються спростити підходи до вирішення проблем, зазвичай виявляють слабку здатність до аналітичної діяльності.

Занижений рівень розвитку складності мислення виявлено в 25% респондентів. Можна припустити, що підлітки прагнуть до спрощеного способу розв'язання завдань, не проявляють наполегливість у досягненні мети та вирішенні складних проблем.

В найбільшій частці досліджуваних зафіксовано середній рівень розвитку складності у діагностиці особистісної креативності (45,83%). Такий результат свідчить про поверховий інтерес респондентів до розв'язання складних завдань та помірну наполегливість у вирішенні проблем, а також середній рівень схильності до аналітичної діяльності.

Підвищений рівень складності мислення діагностовано в 20,83% підлітків. Такі особи мають потребу долати перешкоди для досягнення певних результатів, виявляють наполегливість і самостійність у реалізації мети.

В невеликої кількості респондентів виявлено високий рівень складності мислення (8,33%), що свідчить про здатність висувати складні завдання та досягати високих результатів, прагнути реалізувати свої можливості через активну аналітичну діяльність.

Розглянемо дані щодо схильності досліджуваних підлітків до ризику. Зарубіжні науковці Ф. Зенасні, Т. Любарт, С. Тоджман [21, с. 45] наголошують на тому, що значна частка людей уникає ризиків задля досягнення гарантованих результатів. Це пов'язано з тим, що творчі ідеї часто протиставляються загальноприйнятим поглядам. Нові підходи в разі успіху можуть принести визнання, винагороду, але, водночас, завжди є ризик втрат і невдач. Таким чином, у креативності завжди присутня схильність до ризику.

Основними критеріями схильності особи до ризику є здатність відстоювати свої ідеї, прагнення ставити перед собою цілі та досягати значних результатів у діяльності, допускати можливість помилок і невдач. В діапазоні низького рівня схильності до ризику показників не було зафіксовано. Це означає, що у вибірці немає підлітків, які не схильні до ризику й неініціативні у висловлюванні власної думки.

Занижений рівень діагностовано в 12,5% респондентів. Такі особи зазвичай проявляють боязнь до ризику, побоюються висловлювати власну думку.

Середній рівень схильності до ризику власний 37,5% досліджуваних підлітків. Для таких

осіб характерна помірна схильність до ризику, частковий прояв активності та енергійності у вирішенні певних завдань.

Підвищений рівень готовності до ризику виявлено в 25% досліджуваних. Таким підліткам притаманні прояви схильності до ризику та спроможність робити самостійні рішення в складних ситуаціях.

Високий рівень готовності до ризику діагностовано в 25% підлітків. Зафіксовані показники в межах високого рівня можна пояснити оптимістичною налаштованістю підлітків на певну навчальну діяльність, здатність приймати самостійно рішення, готовність відстоювати свою думку.

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що респонденти мають недостатній рівень розвитку уяви та складності мислення при діагностуванні особистісної креативності, а також досить розвинену допитливість та схильність до ризику.

Кореляційний аналіз дозволив встановити наявність позитивних взаємозв'язків між змінними «Високий рівень розвитку креативності» та «Допитливість» ($r=0,419$; $p\leq 0,01$); «Уява» ($r=0,268$; $p\leq 0,01$); «Складність» ($r=0,435$; $p\leq 0,01$); «Схильність до ризику» ($r=0,324$; $p\leq 0,01$). Зазначене підтверджує припущення про наявність емоційно-вольового компонента в структурі креативності підлітків.

Виявлена система кореляційних взаємозв'язків підтвердила припущення про те, що структура креативності підлітків включає когнітивно-дивергентний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти, і в умовах дистанційного навчання розвинена недостатньо.

Таким чином, емпіричне дослідження показало, що в підлітків переважає середній рівень розвитку креативності. Це вказує на те, що креативний потенціал досліджуваних є досить розвиненим, але не завжди проявляється, оскільки цьому перешкоджають деякі особистісні особливості. Підхід до вирішення проблем таких осіб іноді відрізняється ригідністю, що може призводити до стандартних рішень, звернення до минулих рішень подібних проблем.

В цілому отримані результати емпіричного дослідження свідчать про недостатній рівень розвитку креативності підлітків та необхідність розробки програми її розвитку в умовах дистанційного навчання.

Висновки і перспективи подальших розробок у досліджуваному напрямку. У статті представлено результати емпіричного дослідження особливостей розвитку креативності в учнів підліткового віку в умовах дистанційного навчання. В ході дослідження було встановлено, що в під-

літків переважає середній рівень розвитку креативності. Оцінка розвитку когнітивно-дивергентного компонента виявила, що в досліджуваних переважає середній рівень розвитку невербальної креативності. Це вказує на наявність здатності, але, водночас, й пасивності, до висування ідей, які відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних чи твердо встановлених. Респонденти характеризуються конформністю, середньою інтелектуальною активністю та здатністю уникати легких, очевидних та нецікавих відповідей.

В ході дослідження мотиваційного компонента в підлітків зафіксовано переважання мотивації уникнення невдач. Такі результати було пояснено посиленням сумнівів, зростанням напруження у результаті вирішення задач, які постають перед

ними в навчальній діяльності та міжособистісній взаємодії.

При дослідженні емоційно-вольового компонента в структурі креативності підлітків з'ясовано, що респонденти мають недостатній рівень розвитку уяви та складності мислення при діагностуванні особистісної креативності, а також досить розвинену допитливість та схильність до ризику.

Встановлена система взаємозв'язків підтвердила припущення про те, що структура креативності підлітків включає когнітивно-дивергентний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти, і в умовах дистанційного навчання розвинена недостатньо.

Перспективним напрямком розвитку наукової проблематики вважаємо розробку та апробацію програми з розвитку креативності підлітків в умовах дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белякова С. М., Ореховська А. В. Психологічні особливості емоційних станів підлітків в умовах дистанційного навчання. *Перспективи та інновації науки*. № 12(17). 2022. С. 259–269. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12\(17\)-259-269](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12(17)-259-269)
2. Лебединський Е.Б. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу особистості школяра в умовах рекреації : дис. канд ... психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2016. 204 с.
3. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності : монографія ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
4. Рекреаційна психологія дитинства. Теорія і практика. Колективна монографія / ред. С. М. Симоненко. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 320 с.
5. Роджерс К. О становленні личністю. Психотерапія глазами психотерапевта. Киев : PSYLIB, 2004.
6. Саврасов М. В. Емоційно-мотиваційні складові креативності особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01. Харків, 2012. 18 с.
7. Саннікова О. П., Страцинська І. А. Комунікативна креативність інтерналів і екстерналів: порівняльна характеристика. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 149–153.
8. Шевченко Н. Ф., Кучинова Н. М. Креативна складова професійного мислення: теоретичний та практичний вимір Павлоград : ТОВ «ІМА-прес», 2018. 240 с.
9. Guilford J. P. Creativity. *Am. Psychologist*. 1950. V. 5. P. 444–454.
10. Ronning R. R., Reynolds C. R. (eds.) Handbook of creativity. N. Y. : Plenum. 1989. P. 211–232.
11. Soldatova E. Conditions and methods of creativity development. International Union of Psychological Sciences. *Abstracts of the XXVII International Congress of Psychology*. Stockholm, Sweden, 2000.

REFERENCES

1. Byelyakova, S. M. & Orekhovs'ka, A.V. (2022). Psykholohichni osoblyvosti emotsiynykh staniv pidlitkiv v umovakh dystantsiynoho navchannya [Psychological features of emotional states of teenagers in conditions of distance learning]. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky – Perspectives and innovations of science*. 12(17): 259–269. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12\(17\)-259-269](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12(17)-259-269) [in Ukrainian].
2. Lebedyns'kyu, E. B. (2016). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku tvorchoho potentsialu osobystosti shkolyara v umovakh rekreatsyyi [Psychological features of the development of the creative potential of a pupil's personality in the conditions of recreation] : *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
3. Molyako, V. O. (2008). Stratehiyi tvorchoyi diyal'nosti [Strategies of creative activity] : monohrafiya ; In-t psykholohiyi im. H. S. Kostyuka APN Ukrayiny. Kyiv : Osvita Ukrayiny [in Ukrainian].
4. Symonenko, S. M. (ed.) (2019). Recreational psychology of childhood. Theory and practice [Recreational psychology of childhood. Theory and practice]. Collective monograph. Kyiv : Center of Educational Literature [in Ukrainian].
5. Rodzhers, K. O (2004). Stanovlenii lichnost'yu. Psikhoterapiya glazami psikhoterapevta [On becoming a person. Psychotherapy through the eyes of a psychotherapist]. Kyiv : PSYLIB, 2004. [in Russian].
6. Savrasov, M. V. (2012). Emotsiyno-motyvatsiyni skladovi kreatyvnosti osobystosti [Emotional and motivational components of personality creativity] : *Candidate's thesis abstract*. Kharkiv [in Ukrainian].

7. Sannikova, O. P. & Stratsyns'ka, I. A. (2013). Komunikatyvna kreatyvnist' internaliv i eksternaliv: porivnyal'na kharakterystyka [Communicative creativity of internals and externals: comparative characteristics]. *Nauka i osvita – Science and education*. 3: 149–153. [in Ukrainian].
8. Shevchenko, N. F. & Kuchynova, N. M. (2018). Kreatyvna skladova profesiynoho myslennya: teoretychnyy ta praktychnyy vymir [Creative component of professional thinking: theoretical and practical dimension]. Pavlohrad : TOV «IMA-pres» [in Ukrainian].
9. Guilford, J.P. (1950). Creativity. *Am. Psychologist*. 5: 444–454.
10. Ronning, R.R. & Reynolds, C.R. (eds.) (1989). Handbook of creativity. New York : Plenum. 211–232.
11. Soldatova, E. (2000). Conditions and methods of creativity development. International Union of Psychological Sciences. *Abstracts of the XXVII International Congress of Psychology*. Stockholm, Sweden.